Wolgatatarische Zeitung „Idel-Ural“

Idel-Ural

18 (75) Tatar legionьnьꞑ atnalьq gəzitəse 6. Maj 1944

Milli berdəmlekne nьqьtьjq

Tərek-tatar xalьqlarьnьꞑ Bəjek Germaniə jaqьnnan torьp azatlьq kərəşe alьp barularьna tizdən ike jьl tula. Şuşь vaqьt ecendə alar suqьş utьn qabьzucь jəhyd-bol'şeviklarqa həm alarnьꞑ berektəşlərе, jəhydlər mənfəqəten kyzətyce Angliə — Amerika plutokratlarьna qarşь kərəşlərdə zur batьrlьqlar kyrsəttelər. Milli kərəşcelərebezneꞑ safь kənnən-kən nьqьj. Bu turьda şuşь jьlnьꞑ 5 nce martьnda bulqan tərek-tatar xalьqlarьnьꞑ Qorьltajь dəres aꞑlatmalar birep, kiləcəkkə jullar sьzьp qaldьrqan ide.

Bez xəzer bəten dənja kyləmendə bulqan bik zur tarixi vaqiqələr ecendə jəşibez. Bu suqьştan soꞑ, hic şiksez, xalьqara tormьşta bik zur yzgəreşlər bulacaq. Ənə şul yzgəreşlər qarşьsьnda bez Idel-Ural xalьqlarь da xəzer bulьrqa tieşbez. Xalqьbьznьꞑ kiləcəge tarixi Qorьltajnьꞑ qərarlarьna nьq bəjləngən bulqanlьqtan, anьꞑ qərarlarь həm kiləcəkkə milli julьbьzqa sьzqan sьzьqlarь — bol'şeviklardan qotьlqan barlьq tərek-tatar xalьqlarь əcen turь majaq bulacaq.

Moꞑa qədər legioncьlarьbьz arasьnda qajber aꞑlaşьlьp çitməgən məs'ələrneꞑ buluь tərle tərtipsezleklər kiterep cьqara ide. Ləkin azatlьq kərəşebezneꞑ başlanqьc corьnda bulqan legioncьlar belən german komandalьqь arasьnda telne nacar aꞑlav həm başqa tərle səbəplərdən tuqan çiteşsezleklər inde tulьsьnca betereldelər.

Kyptən tygel genə kyꞑellelər qəskərləre safьndaqь barlьq kyꞑellelərgə german qəskəre jərtkən ajrьmlьq (dərəçə) bilgeləren jərtergə tulь rəxsət birelye həm german qəskərlərenə birelə torqan ordennar belən byləkləv turьndaqь german komandalьqьnьꞑ qərarь, şulaj uq jaralanqan legioncьlar əcen ajrьm dəvalanu jortlarь ojьştьrьluь — bolar barьsь da bezneꞑ german xalqь aldьnda kyrsətkən xezmətlərebezne acьqlьjlar həm Fjurer tarafьnnan kyꞑellelərgə qarata zur ьşanьc buluьn kyrsətələr. Nətiçə jasap əjtkən vaqьtta, hərbər kyꞑelle qəskəri german soldatь belən ber tigez xoquqta jəşi. Bu turьda başqa misallar kiterep toruьnьꞑ kirəge də juq. Ləkin şunь istən cьqarmasqa kirək, bezgə bəten jaqtan german qəskərlərenə birelgən xoquqtan fajdalanu məmkinlege birelgən ikən, hərber legioncьdan nindi eş tarmaqьnda həm suqьşnьn nindi genə bylegendə bulsa da, anardan german soldatьna qujьlqan tərtip taləp itelə. Hərber bojrьq, hərbər eş təgəl həm tulьsь belən german soldatь tarafьnnan ytəlgən kebek ytəlergə tieş. Ber tərle də jomşaqlьq kyrsəty jaki birelgən bojrьqnьꞑ ytəlmi qaluь turьnda syz də bulьrqa tieş tygel. German qəskərlərendəge qorьc tərtip — kyꞑellelər byleklərendəge barlьq legioncьlar əcen də yz kəcendə qala.

Şulaj bulqac, moꞑa qədər ajrьm səbəplər arqasьnda jəşəp kilgən keckenə genə kimceleklər də qabatlanmasqa tieş. **Qorьc tərtip — ul bezneꞑ milli kərəşebezneꞑ nigeze bulьp tora.** Qorьc tərtipneꞑ bulmavь bezneꞑ azatlьq kərəşebezne jomşartacaq həm millətebezneꞑ kiləcəgenə zur zarar kiterəcək. Yzeꞑnən zurqa bujsьnu, bojrьqlarьn vaqtьnda təgəl itep ytəp bulqanda qьna bez yzebezneꞑ maqsatьbьzqa ireşə alacaqbьz. Legioncьlar arasьnda qatь tərtipneꞑ bulmavь bezneꞑ arada tərle kyꞑelsezleklər tudьra. Bol'şevizmnьꞑ bezgə qaldьrqan bu cire, iꞑ joqьşlь avrulardan da nacarraq. Bu cirdən arьnu bezneꞑ təp burьcьbьz. Jəhyd-bol'şevizmьnьꞑ „tərbiə“ sistemasьnnan tiz arada qьna arьnu, əlbəttə, çiꞑel nərsə tygel. Hic şiksez, alar əkrennəp təzələ, jubla baracaqlar. German qəskərləre belən ber tigez safqa basqan legioncьlar, qajda qьna bulmasьnnar, qajda qьna eşləməsennər, hər vaqьt Germaniəneꞑ tərbiəle həm tərtiple keşeləre belən ocraşalar. Şuꞑa kyrə kyꞑellelər byleklərendəge legioncьlar, german soldatlarьnьꞑ yrnəge, yzləreneꞑ çiteşsezlekləren təzətergə tieşlər. Bu isə bezneꞑ kiləcəgebezgə zur jardəm itəcək. Əgər də legioncьlarьbьz arasьnnan kem də bulsa berəv berər tərle tərtipsezlek jaki tərbiəsezlek kyrsətə ikən, bu ejrьm keşeneꞑ genə tərtipsezlege bulmьjca, kiresencə kyꞑellelar bylekləremdə xezmət ityce barlьq legioncьlarqa da tap bulacaq. Şulaj bulqac hərber legioncь yz-yzenə həm başqa iptəşlərenə kyzəty həm çiteşsez jaqlarь vaqtьnda betery eşləren alьp barьrqa tieşlər.

Yz-yzeꞑne totunьꞑ iꞑ jaxşь yrnəkləren Jevropa xalьqlarьna kyrsəty — xəzerge kəndə ajruca əhəmiətkə iə bulьp tora. Şunьꞑ əcen tatar jəşləre yzləren tota belergə, tatarnьꞑ hərbər eşkə də səlәtle ikənlegen kyrsətergə, yz bəhəbezne taqьn da juqarь kytəry əcen kərəşergə tieşlər. Bol'şevizm tarafьnnan seꞑep qalqan barlьq jaraqsьz qadətlərne, yz-yzeꞑne totunьꞑ nacar jaqlarьn kemdə kem vaqtьnda təzətergə teləmi jaki monь dəvam ittere ikən, bu keşelər bezneꞑ milli kərəşebezgə ajaq calucьlar bulalar həm andьj keşelərgə milli azatlьq əcen kərəşycelər safьnda urьn juq.

Azatlьq kərəşendə bezneꞑ julьbьz acьq həm çiꞑyebez şiksez. Milli berdəmlekne nьqьtu — hərber millət əqzasьnьꞑ kəndəlek burьcь bulьp tora.

Əlmətle

Doşman xərəkəten kyzəty

Sovetlar ilendə bol'şevizmqa qarşь kərəş kəcəjə

Əlegə qədər bol'şevik mətbuqatь yzeneꞑ bitlərendə „azat itelgən əlkələrdə“ge xalьq qьzьl armiəne zur quanьc belən qarşь alьp dip xəbər tarata ide. Ləkin cьnbarlьqta german qəskəre həm urьnnardaqь german idarə bylekləremdə, sənaqət eşendə qatnaşucь bəten keşelər NKVD tarafьnnan „xalьq doşmannarь“ ismendə juqqa cьqarьla başladьlar. Bol'şeviklarnьꞑ yzgəryenə ьşanьp qalqan xalьq, tiz arada yzeneꞑ jalqьşьn acьq kyrde həm NKVD terrorьnnan urmannarqa qacьp „jəşellər“ tərkeme təzərgə məçbyr buldь. Sovet tьjlьnda bu „jəşellər“ tərkemnəre ciksez kybəjy nətiçəsendə xəzer bol'şevik mətbuqatь inde bu məs'ələne artьq jəşerep qala almьj.

Kyptən tygel genə Məskəy radiosь xoquq kollegiəse vəkile jəhydi Sektorofnьꞑ „Sizger bulьqьz, xərbi serne saqlaqьz!“ ismendəge məqaləsen xəbər itep, bəten rajon gəzitlərenə bu məqaləne basarqa təqdim itte. Sektorof yzeneꞑ məqaləsendə: „Bezneꞑ tьjlьbьzda Qьzьl Armiə tarafьnnan azat itelgən əlkələrdə sovetqa qarşь kərəş alьp baru əcen, kyp sanda zur tərkemdəge german faşistlarьnьꞑ agentlarь qaldьrьlalar. Bu tərkemnər tьnьc xalьqnь talьjlar həm xərbi eşalonnarьbьznь, xərbi skladlarьbьznь şartlatalar. Germanlьlar yzləreneꞑ kadr şpionnarьn qьna tygel, ə şulaj uq tьnьc xalьq arasьnnan sovetqa qarşь bulqan elementlarnь da bezgə qarşь kərəşkə qaldьralar. Şuꞑa kyrə də, doşman agenturasьna qarşь kərəş sovetlar sojuzьndaqь hər ber xərbineꞑ, firqə həm xuçalьq xezmətkəreneꞑ kəndəlek burьcь bulьp sanalьrqa tieş“ di.

Bilgele bol'şeviklar bu eştə qorь syz belən genə qalmьjlar. Kief şəhəre qьzьl qəskərilər tarafьnnan alьnqac, „Sofief“ məjdanьnda kyrgəzmə rəveşendə 150 „xalьq doşmanь“ atьla. Atьlqannar arasьnda Kief sənaqət institutьnьꞑ kyp professorlarь həm dotsentlarь, şəhər tabiplarь, inzenerlar həm sənqət xezmətkərləre bula. Alarnьꞑ berdən-ber qəjebe — german-lьlar belən bergə xezmət itydən tora.

256 uqcь polk serzantь Mixail Şkorupi, azat itelgən əlkələrdəge tьnьc xalьqnьn jazmьşь nicek bulu turьnda tybəndəgelərne əjtə:

„Mart ajь urtasьnda Brofki stansiəsendə (Kief-Zitomer julьnda) qatь saqcьlar belən alьp barьlqan zur eşalonnь kyrdem. Eşalonda azat itelgən əlkələrdə qulqa alьnqan tьnьc xalьq tutьrьlqan. Eşalondaqьlar Sebergə, Qazaxstandaqь konslagerlarqa ozatьlalar.“

Vinnitsa şəhərendəge bol'şevik terrorьnnan qacьp cьqqan kolxozcь Natal'ja Baturina:

„Qьzьl Armiə Vinnitsa şəhəren alqac, tiz arada şəhərgə NKVD agentlarь da kilep çittelər. Bəten şəhər xalqьn „Tuqannar qəberenə“ çiьp, germanlarqa Vinnitsa vaqiqələren acucь keşelərne ezli başladьlar. Çiьlqan xalьq arasьnnan yz vaqtьnda qəberdəge tuqannarьn tanьqan keşelər urьnda uq şul qəberlər janьna bastьrьlьp, NKVD agentlarь tarafьnnan atьldьlar. Atьlu aldьnnan NKVD agentь Jakof Moiseevic Rappoport yzeneꞑ jardəmcelərе belən bu keşelərne priklad belən qьjnьj başladьlar. Xalьq arasьnda zur panika kytərelde. Qaca başlaqan xalьq artьnnan NKVD cьlar uqcəkeclərdən ata başladьlar. Qacarqa əlgerə almaqannar uratьp alьndьlar həm frontqa taba ozatьldьlar. Julda: „bu keşelər eşkə çibərelələr ikən“ digən xəbərlər buldь. Xalьqnьꞑ kybese arudan, aclьqtan, NKVD cьlar priklad belən qinavlarь astьnda bətenləj xəldən tajьp jьqьla başladьlar. Çəjəv bara almavcьlar urьnda uq atьldьlar!“

dip yzeneꞑ kyrgənnəren səjli. Kolxozcь Baturina təꞑge qaraꞑqьlьq belən fajdalanьp julda barqanda ber əjdə qacьp qala həm soꞑьnnan german qəskərləre jaqьna cьqa.

Bol'şevik terrorьna qarşь xərəkət sovet ilendə kənnən kən kəcəjə. Urmannarda, taularda qacqan „jəşellər“ tərkeme kənnən kən ysə. NKVD qoralь astьnda qьna xakimiəttə utьrqan bol'şevik tyrələre, ildəge xalьqnьꞑ baş kytərye belən yzlərenə ylem tabacaqlar.

Inglizlərneꞑ Hindstanda juqaltularь

Japon xərbi komandalьqьnьꞑ xəbər itye bujьnca, konecьqьş Hindstanda barqan suqьşlar nətiçəsendə, 8 nce marttan başlap Imfal şəhəre tirəsendə, inglizlər ylgən, jaralanqan, əsirgə alьnqannar belən barlьqь 30000 soldat juqaltqannar.

Angliəneꞑ maliə ministrь Anderson xərbi cьqьş əcen jьlqa 6 milliard funt sterling aqca kirəklegen parlament qaraşьna qujqan. Ytkən jьl 5 7000 million kirək bulqan. Bu aqcanь şulaj uq 19 jəştən uzqan keşelərgə eləşsən, ber keşegə jьlьna 240 funt sterling tiər ide.

4° Zsn 55 624

Angliədə eş taşlavlar dulqьnь

Eş taşlavlar dulqьnьnьꞑ haman dəvam itep torub Londonda zur tьnьcsьzlьq tudьra. London mətbuƣatьnьꞑ xəbər itye bujьnca, Londondaƣь uram xərəkəten totqarsьz eşləty əcen, tramvaj vagonnarьn jərtycelərnen həm omnibus jərtycelərnen eş taşlavlarь səbəple, soldatlarnь da bu eşkə tartьrƣa turь kilgən. Ƣəskər şulaj uq Mancesterdaƣь gaz stansiələren saqlav eşenə də tartьlƣan.

„Dejli Telegraf" xəbər itye bujьnca xərbi kabinetnьꞑ şuşь məs'ələne tikşergən ƣadəttən tьş bernicə utьrьşь bulьp uzƣan. Xezmət ministrь Bevinƣa ƣadəttən tьş xoquqlar birelgən. Bevin yz qaravь bujьnca eş taşlavnь bastьru eşenə ƣəskər kitertə ala.

Mancester şəhərendə gaz juqlьƣьnnan kybrək şifaxanələr, aşxanələr, ikmək peşerycelər həm başqalar çəfa cigələr. Qajnar aşlarnь tabьp bulmьj. „Dejli Mejl" xəbərcese ber eş taşlavcьlar çiьlьşьnda bulƣan həm ul bu çiьlьş bik şav-şulь, tərtipsez ytte dip jaza. Ber yk vaqьtta bernicə orator səjlərgə teləgən həm alar ber-bersenə taşlanƣannar. Nətiçədə, — eş taşlavnь dəvam itterergə, — digən qərardan başqa ber nindi də qərar cьƣara almaƣannar. Oratorlardan berse: „Çiьlьş bylməsen taşlap cьƣsaq, bəlki bezne qulƣa alьrlar, ləkin bu bezgə ber terle də qomacavlьj almas. Ul vaqьtta eş taşlavnь başqalar dəvam itterərlər, ə bez zindannьꞑ yzenə xətle yk tartьşьrbьz", — dip qьcqьrƣan.

„Mancester Gardian" gəzitəsenꞑ xəbər itye bujьnca, gaz zavodьna soldatlar uqcəckeclər həm mьltьqlar belən tulьsьnca qorallanƣan xəldə poxod kiemnərendə kilgənnər. Eş taşlavcьlar qajət tə ьq aculanƣannar həm soldatlarnь ştrejx brexerlar dip ataƣannar.

Angliədə jaqu əjberlərenə torqьnlьq

„Dejli Geral'd" gəzitəse, ingliz kymer ucaqlarьndaƣь soꞑƣь baş kytərylər turьnda jazьp ytə. Anьꞑ syzlərenə qaraƣanda, Londonda ber vaqьtta da xəzergedəj jaqu əjberlərenə torqьnlьq (krizis) bulmaƣan. Bik kyp qailələr 6 şar, 8 ər atna kymersez utьralar. Axьrda qara kymer birzalarь kilep cьƣqan. Alarda kymer satucьlar da: „Bez moꞑa caqlь bulmaƣan qajət zur torqьnlьq kicerəbez, şunar kyrelməgən qiьnlьqlar, qarşьlьqlar belən kərəşəbez" digənnər.

Aprel ajьnda 1392 terror ocqьcь bərep təşerelgən

11 000 ocucь, 5000 motor, 14 000 uqcəckec həm 3000 tup juq itelgən

Ingliz-amerikalьlarnьꞑ german xalqьna qarşь jasaƣan terror hava heçymnəre kənnən-kən alar əcen qimmətkə təşə başladьlar. Soꞑƣь ajlarda Germaniənenꞑ hava heçymennən saqlanu kecləre ƣajət tə zur unьşlarƣa ireştelər. Əgər də mart ajьnda doşman 1234 ocqьc juƣaltqan bulsa, aprel ajьnda doşman 1392 ocqьc juƣaltte. Şular sanьnnan 1126 dyrtər motorlь bomba taşucь ocqьc həm 226 istirebitel bərep təşerelgən. Bu ocqьclar belən bergə, kyp ajlar bujьnca əjrətelgən 11 000 ocucь juƣalubn iskə alsaq, hava terrorь ingliz-amerikalьlar əcen ni dərəçədə qimmətkə təşyen acьq kyrəbez.

Bərep təşerelgən 1392 ocqьcnьꞑ qoral kece juƣaltularь urtaca san belən genə xisaplaƣanda da: 5000 ocqьc motorь, 14 000 uqcəckec həm 3000 tup sanьna çitə. Şunьꞑ belən bergə ingliz-amerika əşcelərenenꞑ millionlaƣan eş səƣətlərе juqqa cьƣa. Barь tik 30 tonna avьrlьƣьndaƣь bomba taşucь ber ocqьcnь təzy əcen 300 000 eş səƣəte kirək. Ƣomumi juƣaltularnь bu sanƣa qabatlasaꞑ, ingliz-amerika əşcelərenenꞑ buşqa kitkən eş səƣətlərе kypme bulub acьq kyrenəcək.

Germaniənenꞑ hava heçymennən saqlanu kecləreneꞑ unьşlarь ingliz-amerika gangsterlarьn avьr xəldə qaldьracaq.

Beloruslarnь betery

Qьzьl ƣəskər kapitanь Igor' Kafor kencьƣьş frontьnda german ƣəskərе jaƣьna qacьp cьqtь. Minskida ytkən zur xalьq çiьlьşьnda ul — bol'şeviklarnьꞑ alƣan əlkələrendə beloruslarƣa nindi jazmьş xəzerləvlərе turьnda səjləp ytte.

Igor' Kafor syzlərenə qaraƣanda, Stalin Belorus frontьnьꞑ səjasi bylek tyrəse general-major Lacefqa jəşren bojrьq birgən. Belorus xalqьn tulьsьnca juq ity planь bulƣan bu bojrьq 4 bylekcədən tora həm ectəlege tybəndəgelərdən ƣibarət:

„15 dən 55 jəşkə caqlь barlьq belorus irləren kiecktermicə Sovet ƣəskərenə alьp, ştraf rotalarƣa bylərgə. Başqa grazdan xalьqlarnь, bigrək tə xatьnqьzlarnь, çimerelgən sənaƣətne ajaqqa bastьru əcen Dones bassejnьna ozatьrƣa. Analar balalarьnnan ajrьlьrƣa tieş, 14 jəşkə qədər bulƣan balalarnь Sovet tərbiəsen birə torƣan NKVD nьꞑ balalar koloniəsenə tapşьrьrƣa".

Bu caralarnь tormьşqa aşьru əcen, elekke Belorus çəmhyriətenenꞑ xalьq komissarlarь sovetь rəise Ponomarenkoƣa jəklətelə. Ponomarenko — bernicə mərtəbə Belorus front ştabьnьꞑ çiьlьşlarьnda, şulaj uq ştab həm səjasi bylek tyrələrenenꞑ qatnaşь belən barƣan Belorus frontьnda komanda biryce ƣəskəri general Rokosovski tarafьnnan caqrьlƣan utьrьşlarda da qatnaşqan. Monda anь Stalin bojrьqlarьn tormьşqa ytkəry direktivlarь belən tanьştьrƣannar.

Kapitan Kafor: „German ƣəskərе qaldьrƣan Belorus rajonnarьnda bol'şeviklar planlь rəveştə xalьqnь juq itərgə kereştelər. Aƣьƣьc rəveştə əjrətelep, keckə genə qorallandьrьlƣan irlərne frontqa ozatalar. Irlər həm xatьnnar təjəlgən pojezdlar jьraq sənaƣət əlkələrenə ozatьlalar. Bolardan qalƣan balalarnьꞑ barьsьn da bergə çiьp, bilgesez jaqqa alьp kitələr" — dip bol'şeviklarnьꞑ kenbatьş əlkələrdəge təp maqsatlarьn acьp birde. Kapitan Kafor Ukrainada ytkən bol'şeviklar terrorьn yz kyze belən kyrgən.

German avьr tup jadrəse doşman ьqьtmasьn kykkə kytərə

Ƣəriplər də frontqa çibərelə

Qьzьl armiədə xəzer altь-çide tapqьr çaraxətləngən, xətta ƣəriplər də frontqa çibərelgən. Şifaxanələrdən çaraxətlənьgənlərne tazarьp çitməs borьn uq çibərergə kereşkənnər. 16 jəştən 55 jəşkə qədər bulƣan irlər xərbi xezmətkə alьnƣan. Qьzьl ƣəskərilər monьꞑ məƣnəsen anlьjlar, bol'şeviklarnьꞑ rezerf kece betyen, frontqa aqtьq kec salubn acьq beləlяr. Qьzьl armiədə çəraxətlənьgənnərgə bulƣan meƣamələ, ƣəskərilərnenꞑ kynlenə bik avьr tə'sir itə. Stalinnьꞑ əmere bujьnca, suƣьş vaqtьnda hic kemgə yzenenꞑ çəraxətlənьgən iptəşenə jardəm itərgə rəxsət birelmi. Çəraxətlənycelər məxsus sanitarlar kilgənce qьrda qanƣa bujalьp jatьrƣa tieşle bulalar. Ə rotada fəqət ber genə sanitar, ul qajcan kilep çitsen?! Şunlьqtan çəraxətlənycelərnen kybese qan aƣudan şul uq urьnda, qьrda ylələr.

„Ike jaqtan qьsu" vaqtь uzdь

Frontnьꞑ kenjaq əleşendəge bol'şeviklarnьꞑ soꞑƣь heçymnəre ajrьm ber operatsiə bulmьjca, Jevropaƣa ƣomumi heçym jasav belən bəjlənelgən ide. Dnester həm Prut jьlƣalarь bujьna cьqьp, Germaniənen quətle qarşьlьq ьqьtmasьna çitkəc heçymnenꞑ tuqtatьlub, barlьq xəzerlənьgən kecnen fəqət şuna sarьf itelye — bol'şeviklarnьꞑ teləgəne tygel ide. Ləkin xəqiqət alarnьꞑ teləgənen juq itte. Bəten avьr xərbi qorallar belən tə'min itelgən, zur kyləmdə çiьlƣan qьzьl ƣəskərnenꞑ bu heçyme Stalinnьꞑ kenbatьş berektəşlərenen heçyme belən ber vaqьtta bulьp, zur unьşlarƣa ireşterergə tieşle bulьp xisaplana ide. Frontnь jarьp Balqan illərenə cьqu — kiləcəktə Jevropaƣa kenjaqtan həm kenbatьştan ƣomumi heçym jasarƣa unajlьq tudьracaq dip sanap. Sovet komandalьƣь bu heçymgə kereşte. Ləkin Sovet ƣəskərenenꞑ rezerf kece Balqanƣa çitməs borьn uq beterelde. Aqtьq xəle belən ul fəqət Dnester həm Prut jьlƣalarьna qədər çitte. Germaniənenꞑ qarşь heçymnəre başlanƣac, xəlsezlənьgən Sovet ƣəskərе kyp urьnnarda xətta kire cigenergə də məçbyr buldь.

Sovetlar ƣəskərenenꞑ xəle, berektəşlərnenꞑ kenbatьştan kerye vaqtьna qədər çitmədе. Ingliz-amerikalьlar nindi də bulsa kyrnekle xərbi cara belən Sovetlarƣa vaqtьnda ikence jaqtan jardəm birmədelər. Ə xəzer inde Germaniə ƣəskərе yzenenꞑ kecen kyrsatə, bol'şeviklarnь cigendərə başladь. Germaniəne „ike jaqtan qьsu" əcen berektəşlərgə unaj vaqьt xəzer uzdь. Ingliz-amerikalьlar anьꞑ belən fajdalana almadьlar. Ikencedən, şul qədər zur kecləren sarьf itsələr də, heçym Sovetlarnь teləklərenə ireşterməde. Balqan illərenə kerep, Germaniəgə kenjaqtan heçym jasar əcen nigez salu niəte xəl itelmədе. Germaniənenꞑ kenbatьştaƣь saqcьlьq ƣəskərenə də tə'sir bulmadь. Cənki andaƣь kecne bol'şeviklarnьꞑ heçyme yzenə tarta almadь.

Şulaj da Germaniə xərbi komandalьƣь doşmannarnьꞑ taqьn şundьj uq ƣomumi heçym jasarƣa tьrьşacaqьna çiddi rəveştə qarьj. Bol'şeviklarnьꞑ taratьlƣan, çimerelgən kecləren çiьp, rezerf xəzerləp, janadan heçym itərgə omtьlacaqlarьn Germaniə komandalьƣь belə. Əgər də ingliz-amerikalьlar vəƣdələren totsa, bu heçymnen „kenbatьştan kery" belən ber vaqьtta bulubn da Germaniə xisapqa ala. Ləkin Germaniə kecen ike jaqlap qьsu əcen, kiləcəktə jazƣь heçym vaqtьndaƣь kebek unajlьq bula almasьna ьşanьrƣa məmkin. Cənki heçymnən soꞑ Germaniə fajdasьna qajber unajlьqlar tudь.

Heçym Məskəv kətkən natiçəne birməde həm şunlьqtan Sovet ƣəskərenenꞑ ruxьna nacar tə'sir birde. Bernicə atnalar əcendə avьr şartlarda suƣьşьp cigengənnən soꞑ german ƣəskərenenꞑ kecle qarşь heçym başlavьn kyrgəc, qьzьl ƣəskəriərnenꞑ kynlendə ьşanьc bette, ruxani zəqiflek tudь. Ozaq həm tartьnьqlьqta avьr heçym alьp barƣanlьqtan, Sovetlarnьꞑ qoral kece də xəzer bik kyp juqaldь. German komandalьƣь bol'şeviklar heçymennən kiləcəkkə kyp kenə jaꞑa taktika təçribəse aldь. Məsələn, saqlav qoralьn bernicə məhim noqtaƣa çiunьꞑ unьşlь bulubь təçribədə ьnaldь. Frontnьꞑ jaꞑa ьzьqqa kilye, Germaniə berektəşlərenenꞑ, bigrək tə Vengriənenꞑ aktiflьƣьn taqь da kecəjtte, şunьꞑ belən Germaniə ƣəskərenə çinellek tudьrdь. Şuşь nətiçələr bujьnca bol'şeviklarnьꞑ heçyme janadan bulsa da, jazƣь heçym vaqtьndaƣь kebek, alar əcen unajlь şartlar da bulmajacaq.

„Kenbatьştan Jevropaƣa kery" məs'ələsen tikşergən xəldə, soꞑƣь atnalarnьꞑ təçribəse, kenbatьşnь zəqiflendermi də Germaniənenꞑ kencьƣьşta doşmannь tuqtatьrlьq kece bulubьna ьşandьrdь. Şulaj itep, ingliz-amerikalьlar kenbatьşta heçymgə kereşsələr həm şul uq vaqьt bol'şeviklarƣa Dnesterdən Germaniə ƣəskərenə qarşь qьsьmnar da, Sovetlar kecennən yzlərenə çinellek tapmajacaqlar. Bu xəzer təçribədə acьq kyrende.

„Ike jaqtan qьsu" məs'ələse jaz kenə ƣəməlgə aşmadь. Vaqьt otu Germaniə fajdasьna xəzmət itə. Hər kən Germaniənen kenbatьştaƣь ьqьtmalarьn taqьn da berketə həm Germaniəgə məhim urьnnarda rezerf kece çiarƣa məmkinlek birə. „Ike jaqtan qьsu" əcen in unaj vaqьt xəzer uzdь. Şundьj unajlь şartlarnь janadan doşman tudьra almas dip ujlarƣa məmkin.

(Dəvamь. Başь uzqan sannarda)

Zələjxa apa

Zələjxa apa anda jəgerde, monda jəgerde, ajaqь çirgə timəde. Kirəkle vaq-təjəklərne alu əcen kooperatifqa bardь, ciləkləp su taşьdь, utьn kiste, picen, ucaqьn jaqtь. Adьm sajьn kyzen divardaqь səqətkə saldь. Ɵlgerə almam dip borcьldь. Aptьraqac, kyrşe qьzь Çəmilәne jardəmgə caqьrdь. Ana, tabaq-savьtnь xəzerlərgə, bərənge ərcergə həm cuar tavьqnь totьp, ətisenə barьp sujdьrьrqa quştь. Simez sarьq tyşkəsen turap qazanqa saldь. Kictən quaşnaqa qujьlqan təjgən tarь jarmasь acьp taşa başladь. Anь qalaq belən bolqatьp, taşuьn qajtardь. Çilpuctan aq on alьp, sət həm jomьrqa ecendə qamьr izde. Quna taqtada bəleş tьşь həm tuqmac əcen oqlav belən qamьr çajde. Sujьlqan tavьqnьn çonьn jolqьrqa Çəmiləgə jardəm itte. Ana tavьqnьn əcen nicek tazartьrqa, iten bəleşkə nicek turaqlarqa kirəklegen əjrətte. Tabalarnь ut əstendə qьzdьrьp cistarttь, təplərenə maj sərette. Arqanьn, talqanьn sizməde, tuqtavsьz xərəkət itte.

— Ja xoda, onьtqanmьn labasa, bərəngem izelep betkənder. — dip, aşьqьp qazan qapqacьn actь. Qajnar aş buь anьn bitenə bərde. Qulьn buda peşerə-peşerə, celtərle cymec belən jarmalanqan bərəngene tərilkəgə buşattь. Ɵj ecendəge esselektən jozennən tamcьlap tir aqtь, bite alma kebek qьzardь. Qojaş bajьr aldьnnan qьna. Çəmiləgə aşnь qarap torьrqa quşьp, beraz tьn alьrqa terrassaqa cьqtь.

Zələjxa apa yzenen 12 jəştə buluьna qaramastan, bik sələmət həm təskə də bik jəş kyrenə. Ana 30 jəştən artьq birmilər. Əle də ana kyp irlərnen kyze təşə, qişьq bulьp jərilər. Ytkənbarqanda qaş sikertələr, syz başlarqa, jaqьnnan tanьşьrqa teləp çьlь syzlər endəşələr. Tanьş-beleşlərnen kybese, ire kyptən ylgən bulsa da, anьn haman kiəvgə cьqmavь turьnda aptьrьjlar. Qajberləre: — Şundьj cibər kejenə jəşlegenne jalqьz uzdьrasьn, — dip şeltəlilər. Ləkin Zələjxa apanьn yzenen tormьşьn janadan başqa keşe belən bəjləmavenen səbəbe bar ide. Ul, bulacaq ire, kyrşe ulь Ismaqil belən bala caqьnnan bergə ujnap yste. Sonьnnan balalьq, jəşlek duslьqь ike ara məxəbbətkə əjlənde. Ike jəş jərək ber telək belən aşqьndь, hər vaqьtta da ber yk fikerdə buldь. Avьl xalqь alarnьn bu tatu, jəmle məxəbbətləre turьnda soqlanьp səjləde. yz balalarь əcen Zələjxa belən Ismaqilnen jaxşьlьqьn misal itep kyrsətep kilde. Zələjxaqa 17 jəş tulqac, ul ata-analarьnьn şatlьqlь rizalьqь belən, Ismaqilgə kiəvgə cьqtь. Zur sьjxərmət belən ytkən tuj — kiləcək tatu həm ber genə də qara tabь bulmaqan qailə tormьşьnьn nigez taşь buldь. Bu kənne alar ber-bersenə qəmer bujь turьlьqlь bulьrqa syz birdelər.

Qьzqanьcqa qarşь, bu jəmle qailə tormьşь ozaq dəvam itməde. Zələjxanь bala kebek irkələgən, ana ber genə qatь syz də əjtməgən, hərber teləgen aldan sizep, anьn kəjefen kytərgən ire Ismaqil, tujdan son çide jьl ytkəc, məngegə kyzen jomdь . . .

Bu kətelməgən bələ Zələjxa apanь avьr qajqьqa təşerde, anьn kyp kyz jəşləren aqьzdь. Berence vaqьtlarda irenen juqlьqьna kynegy bik avьr buldь. Anьn ylyenə, annan məngegə ajrьluьna ьşanasь kilməde, janadan qajtьr, janadan bəxetle tormьş kicererlər kebek tojьldь. Tənnəren sataştь, təşendə haman Ismaqilen kyrde . . . Ləkin tormьşta nindi genə qatь avьrlьqlar bulsa da keşe vaqtь belən kynərgə məçbyr bula. Zələjxa da mona kynde. Bəten səjyen qьzь Ajsьluqa birde. Kyz almasьn saqlaqan kebek saqlap ysterde. Kyp keşelərnen janadan kiəvgə cьqarqa təqdim ityləren kire qaqtь. Irenə birgən vəqdəsenə turьlьqlь bulьp qaldь, balasьna ygi ata alьrqa teləməde. Ireunən qalqan xuçalьqnь kimette, barь tik yz kəce belən genə alьp barьrlьq kyləmdə qaldьrьp, artьqьn sattь. Şunьn arqasьnda kulaklarnь betery corьndaqь qurqьnьclьqlardan saqlanьp qaldь. Kolxoz təzeleşe başlanqac ta: — Il kyrgənne, min də kyrermen, — dip qalqan malьn, qoralьn birep kolxozqa kerde.

Ber-ber artlь sizelmicə jьllar yttelər . . .

Ajsьlu yste. Urta məktəpne təmamlaqac, uqьn dəvam itərgə şəhərgə kitte. Zələjxa apa janadan ber yze genə qaldь . . . Ana Ajsьlu juq caqtaqь kəz həm qьş ajlarь bik ozьn kebek tojьldьlar. Tyzemsezlek belən jaznь, çəjne, qьzь qajtьr kənnərne kətte. Ajsьludan kilgən xatlarnь qat-qat uqьdь, yzenen in qimmətle istəlege itep saqladь. Şul xatlar belən genə tordь, alar qьna anьn jərəgenə tьnьclьq birde. Əgər də aldan səjləşep qujьlqanca atnasьna ike xat kilməsə, borcьldь. kənnər bujь kəjefsez jərde. Tormьşta berdən-ber ьşanьcь bulqan səjgən qьzьn juqaltudan qurьqtь.

Ajsьlunьn Qəjaz belən bergə avьlqa qajtacaqьn belderep jazqan sonqь xatьn uqьqac, şatlьqь ecenə sьjmadь. Tuqtavsьz, alar qajtьp çitərgə nicə kən qalqanьn sanadь. Qьz belən jegetne xərmətləp qarşь alьrqa aldan uq bəten kirək nərsələrne xəstərləde. Alar irtəgesen qajtasь digən tənne kyzenə joqь kerməde. Qьzь, bulacaq kiəve turьnda ujladь . . . Bəxetle tormьş ityləren teləp qat-qat doqa qьldь . . .

Tan aldьnnan Ajsьlu belən Qəjaz qajtьp çittelər. Zələjxa apa şatlьqьnnan nişlərgə, qaja utьrьrqa, nərsələr belən aldan sьjlarqa ikənen belməde. Kyzlərendə jəş tamcьlarь kyrende . . . Jəşlərdən kyzen ala almadь. ikesenen də cibərlege, tazalьqь belən soqlandь. Berence kyz qaraşьnda uq jeget oxşadь. Ana şatlьqь belən qьzь əcen səjende. Kicen qunaqlar çiarqa buldь.

(Dəvamь bar)

*) Be romannь gəzitə bitendə tulьsьnca birergə urьn bulmaqanlьqtan, anьn qajber byleklərə basьlmьjca, tulь basmaqa qaldьrьlalar.

Idarə

Kərəş marşь

(S. Səjdəşnen „Mantjorlar marşь" kejenə)

Bez jəşərgə xaqlь, bez ysərgə xaqlь,
Bez bit kəcle ilnen xalьqь.
Batьrlarca javlap, irek alьp davlap,
Janartьrbьz kəcle tarixnь!
Beznen teləklər kyptən təzelgən,
Kyptən, bik kyptən — jəz jьllar ytkən,
Kyp javlar birep, il qanьn tykkən,
Doşmannar haman əstenlek itkən.
Taqьn janartьjq kərəş dəveren,
Ɵzep cьqarqa doşman boqavьn.
Berləştek bez jana julqa,
Doşmannan qan ycc alьrqa
Il əcen! Jəşərgə! Ysərgə!

*

Irek kygen japqan qara kəcnen
Pərdələren inde tişərbez!
Qasьrlarnь japqan boqavьnьn
Jozaqlarьn inde əzərbez!
Beznen kykrəklər qorьctan qalqan,
Beznen jərəklər jaralqan uqtan.
Jarsьp barabьz jaqtь tormьşqa,
Qollьq bavlarьn jandьrьp utta!
Mənge sanarbьz qasьrlar sanьn,
Urьn bizərbez kəcle tarixta!
Berləştek bez jana julqa
Xoquq davlap çir şarьnda
Il əcen! Jəşərgə! Ysərgə!

*

Bəjek kyktən bezgə kəcle qojaş
Hic tuqtamьj cəcər nurlarьn.
Irekle il — ana azat xezmətendə
Tərbiələr batьr ullarьn.
Babajlar şanьn — Idel bujlarьn,
Ural tavlarьn — bilərbez barьn.
Kytərep yrgə qojaş itərbez —
Babajlar danьn — çiny bajraqьn!
Həm faş itərbez dənjaqa taqьn,
Cəcək itərbez tatar vatanьn!
Javlap alqan irkebezdə,
Xuça bulьp ilebezdə
Jəşərbez! Ysərbez! Bez məngə!

H. X.

Tuqan ilgə ant

Jaqtь zur zal.
Şьqьrьm tulqan anda
Tatarlarnьn batьr jəşləre.
Ber təsledən kiengənnər bar da . . .
Şatlьq belən jana jezləre.

Ɵslərendə əjbət jəşel şinel,
Billərendə taza qajьşlar . . .
Cy-cy tuqta!
Bar da ajaq basa,
Zal janqьrьj,
Zalda alqьşlar . . .

Bu kem anda, salьp başьn,
Basьp tora zalnьn qarşьnda.
Menə səjli başlьj,
Tьnlap tora anь barsь da:

„Əfəndelər! Minem seznen belən
Tanьşuьm jana bulqanqa,
Sezne kyrep — qorur il ullarьn
Jərəgemə şatlьq tulqanqa,

Səjli almьjm, qafu itegez!
Tuqan ilnen matur tabiqəte,
Kin qьrlarь, urman-sularь,
Uraldaqь betməs bajlьqlarь,
Səjgən jarьn kətkən qьzlarь —

Jardəm sorap bezgə qul suzalar,
Bəxet teli bezgə, duslarьm.
Qortu əcen jəhyd-bol'şeviknь,
Millətlərnen javьz doşmanьn!" . . .

Zal gereldi.
Bar da qul cabalar,
Jьlmajalar qiu kyzlәre.
Bar da berdəm „Ura" qьcqьralar,
Təbriklilər anьn syzləren.

Ul, jəş jeget, alda başьn salьp,
Basьp tora zalnьn qarşьnda.
Vəqdə birə Idel-Uralqa,
Qara teşerməskə antьna:

„Idel-Ural, tьnla!
Jəş legioncь
Uqi bygen antьn yzenen.
Sinen bəxten, azatlьqьn əcen
Qəmeren, çanьn birer yzenen!"

M. Əxmetof

Ontьlmas batьr

(Kafkaz tavlarьnda jəhyd-bol'şeviklarqa qarşь kərəştə batьrlarca suqьşьp ylgən X. Nuri tuqanqa baqьşlьjm)

Ontьlmassьn, il batьrь,
Sanaqanda tarix bitləren.
Kyp qinadьn, qьzqanmadьn,
Jəhyd-bol'şeviknьn etləren.

Qьsьp totьp aftomatьn,
Irek kərəşlәre qьrьnda.
Davladьn sin xalqьm qanьn,
Kafkaz tavlarьnьn janьnda.

Hər doşmannьn jərəgenə
Tide atqan uqlarьn.
Məjet belən tutьrdьn sin
Bol'şeviknьn jullarьn.

Qurqьtmadь qara tennər,
Qurqьtmadь doşman tuplarь.
Baş əstennən utlar cəcep,
Sьzqьrsa da atqan uqlarь . . .

Haman alqa, alqa bardьn,
Alqa! — dide ujlarьn.
Çəraxətkə qaramьjca,
Alqa suzdьn qullarьn.

Avьr sulьş, jomşaq tavьş,
Səjləp sonqь syzləren:
— Irek, xalqьm əcen, — diep,
Jomьldьlar zəngər kyzləren.

Ontьlmasьq sinen isem,
Tarix bitlərenə jazьlьr!
Sinen ismen çiny itep,
Hər kərəşce kec alьr.

M. Əxmetof

Duslarca ocraşu kicəse

22 nce apreldə tatar legionьnьn mədəni keclərə tarafьnnan fransuz qunaqlar ecen zur konsert birelde.

Kicke səqət 8 də ber-nicə jez qunaqlar həm legion komandirlarь şəhər teatrьnьn matur zalьnda yz urьnlarьnda xəzer idelər. Qunaqlar arasьnda: departament çitəkcese, şəhər başlьqь, politsiə şefь, jazucь həm vraclar, eşcelər ojьşmasьnnan kilgən vəkillər, muzьjka həm sport berleklərə vəkillərə, alardan başqa kyp sanda fransuz jəşlərə qatnaştьlar.

Kicəne legion komandirь „Idel-Ural" torek-tatarlarь xaqьndaqь sьqьşь belən actь. Ul yzenen syzendə, tatarlarnьn tərek nəslennən bulьp, mədəniətle ber xalьq bulularьn həm ytkən dəverlərdə yzlərenen bəjsez, azad milli dəvlətkə iə bulularьn anlattь. Ul syzen dəvam itep, tatar xalqьnьn milli dəvləten juqaltqannan son, 3—4 qasьrlar bujь tuqtamastan, milli azadlьq kərəşen dəvam itteryen həm şul uq vaqьtta qajsь ber tarixcьlarnьn milli doşmanlьq jəzennən tatarlar xaqьnda Jevropada bətenləj jalqьş fikerlər taratularьn anlatьp. xəzerge kəndə kyp faktlar (dəlillər) nətiçəsendə tatarlarnьn mədəniətle, talantlь xalьq bululrь acьq isbat itelde həm alar Jevropa xalьqlarь belən ber safta torьp, yzlərenen milli azadlьqlarь ecen — milli dəvlətlərə „Idel-Ural" ecen javьz bol'şevizmgə qarşь kərəş alьp baralar dip syzen təmamladь.

Fransuz qunaqlar zur diqqət belən berence mərtəbə tatar kompozitorlarьnьn əsərləren tьnladьlar. Kərəş dulqьnnarьn çanlandьrьp kyrsətyce, milli tatar polklarьna baqьşlanqan dərtle „Səjdəş marşь", Xəbibullin marşь həm başqa tatarnьn dərtle, monlь kəjlərə qunaqlarda tirən tə'sirle ezlər qaldьrdьlar. Legioncь Alişef həm Sabitoflar tarafьnnan osta rəveştə ytəlgən tatar milli „qьz belən çeget" biye həm tatar xalqьnьn milli azadlьq kərəşe epizodьnnan ber kyrneş, kymək biy „qacqьnnar", qunaqlarqa qajət dərəçədə oşap, kəcle alqьşlar belən çəvaplandь.

Səxnə kyrneşe tiz-tiz yzgərep. tatar muzьjkacьlarьn german muzьjkacьlarь almaştьrьp. tьnlavcь qunaqlarqa tanьş bulqan Jevropa kompozitorlarь Ştraus həm Listnьn opera monnarьn bik osta ytəp ləzzətlənderdelər. Legioncьlar tarafьnnan ojьştьrьlqan səxnə gimnastikasь həm bik ostalьq belən eşləngən piramidalar qunaqlarqa zur tə'sir qaldьrьp, kəcle alqьşlarqa iə buldьlar.

Axьrqь nomerda, xərbi jəry şəklendə birelgən kyrneştə tatar çegetlərenen tьn muzьjkada (duxovoj orkestr) tatar xalqьnьn jərəgenə ontьlmaslьq bulьp sengən „Tuqaj marşь"nьn ytəlye həm german polьgьnьn jəry marşь qajəttə tantanalь sьqtь. Bu kyrneşlərne ojьştьruda tьn muzьjka çitəkcesenen zur xezməte acьq kyrenə.

Qunaqlar kicə axrьnda rəxmətlər əjtep, tatar legionьnьn mədəni keclərən kəcle alqьşlar belən xərmətlədelər həm kicədə qatnaşularьndan bik qənəqətlənep sьn duslarca saubullaştьlar.

„Irek"

German tau qəskərləre

Ylemgə xəkem itelgənnər

(Kencьqьş frontьnda kərəşyce legioncь səjli)

Bol'şeviklar Ş. şəhərenə ber batalion qəskəri kec belən həçym itə başladьlar. Batalion artilleriə saqlanu utьna eləgep, zur juqaltular belən, bernicə minuttan son cigenergə məçbyr bula. Ber unbiş minutlap sonьraq Sovet komandirlarьnьn uram tele belən sygenylərə həm bojrьqlarь suqьşucь qarşь jaqqa uq işetelep tora. Dimək, qьzьllar taqьn həçymgə taşlanьrqa xəzerlənələr. Ləkin inde jartьlaj kecsezləngən xəldə taşlanqannar: həçym ityce saflarnьn artьnnan qullarьna nagan totьp, bəxetsez keşelərne ylemgə qucь komandirlar bezgə də kyrenep tora. German snajperlarь joqlamadьlar.

Ləkin menə suqьş qьrьnьn kyrşe bylegendə qьzьllar kəcle artilleriə utь ьşьqlavьnda taqьn da zurraq kəclər belən həçymgə kycte. Ana beznen saflarqa cəjlənep kerergə məmkin buldь. Kyrəsen, alar bezne jaq-jaqtan colqap almaqcь idelər. Ləkin alar minalь basuqa kilep eləktelər.

Kickə taban inde alarnьn həçymnərə kire qajtarьldь, beznen saflar torqьzьldьlar, beznen jaqqa sьqucьlarnь həm əsirlərne beznen janqa alьp kilələr. Menə alar bezgə həçym ityce hər ike batalionnьn da, qotьlqьsьz ylemgə xəkem itelgən, ştrafqa tartьlucьlardan torqan bulqannь səjlədelər.

Əsirlər syzenə qaraqanda, ştraf batalionnarьna germanlьlar belən bergə eşləgən bəten keşelərne də çibərələr. Alarqa in nacar mьltьqlarnь həm in az uqlar birələr ikən. Şinel, kylməkьştan, bigrək tə ajaq kieme, alarqa tieş tygel — birelmi. Aşav-ecy də bik nacar həm alarnь ber kem də qajqьrtmьj. Alar inde „beterelgən" isəplənələr həm həlakətkə xəkem itelgənnər. Alarnь suqьşqa ajrьm komandalar həm ofitserlar qualar. Bu ofitserlarqa sonqь minutta ьşьqlanqan urьnnarda qacьp qalьrqa quşьlqan. Ştrafqa tartьlqan bu bicaralar qullarьnda ni uqcəckec, ni granat bulmaqan xəldə, həçymgə barьrqa tieşlər. Alarnь qadəttə yzlərenen gəvdələre belən minalь basular arqьlь jul salu ecen jaki german tuplarьn, çəjəvle qəskərenen kecen həm urnьn bely ecen çibərələr. Bu — ylem batalionnarь. Alar saqlanmasqa, ə ylərgə tieşlər. Ştraf batalionnarь şundьjlar.

Xərbi əsirlər nəmajьşь

Amerikanьn ber xərbi məəssəse Adol'f Hitlernen tuqan kəne bulqan 20 nce apreldə Vaşington janьndaqь german xərbi əsirlərenen lagerьnda bulьp ytkən ber vaqiqəne belderə.

German əsirlərə ul kenne yzlərencə bəjrəm ittelər. Xətta milli sotsialistlar bajraqьn kytərdelər.

Menə bu, acьqtan-acьq ingliz-amerikalьlarnьn german xərbi əsirlərə arasьnda da milli sotsializm təzeleşenə qarşь qoiqь alьp barularьn, şulaj uq ana taqьn demokratik tormьşnь qarşь qujьp mataşularьn kyrsətə. Qajda qьna bulmasьn, german-xərbi əsirlərə Adol'f Hitlergə həm yzlərenen vatanьna ixlaslь ikənlekləren kyrsətələr.

Ingliz generalь Amerika lejtenantьna səlam birə

„Dejli Geral'd" ismendəge London gəzitəse: — Əgər də ingliz generalь Amerika lejtenantьn ocratsa, general ana berence səlam birergə tieş, — dip jaza. Bu fəqət gəzitə jazuь qьna bulmьjca, inglizlərnen xərbi ministrlьqьnьn əmere ikən. „Amerikalьlarnьn ojalcan buluьn betery", „berektəşlərenen aftoritetьn kytəry" həm „duslьq kyrsəty" ecen bu əmerdə juqarь dərəçədəge ingliz ofitserlarьna, xətta tybənrək dərəçədəge Amerika ofitserlarьna da səlamne elegrək birergə bojrьlqan.

Suqьş vaqtьnda Germaniə xuçalьqь

Nindi də bulsa ber ilnen xuçalьq torьşь turьnda, xuçalьq baqlanьşlarь yseşenen qomumi bilgelərennən fajdalanьp, jaqьnca qьna jazarqa məmkin.

Suqьşucь barlьq illərnen də xərbi sənaqəte xəzer, kin qullanu əjberləren eşləp cьqaru, eşce qullarnь xərbi əhəmiəte bulqan məəssəsələr ecen kybrək buşatu teləgennən cьqьp, nьq qьsqartьlqan caqьnda, tulь məmkinlege belən eşləp jata. Eş kece məs'ələse, nihajət, bəten çirdə də xəl qьlьqьc məs'ələ bulьp tora. Cənki eşləp cьqarunь mexaniklaştьrьrqa omtьlьş niqədərle genə jьraqqa kitkən bulmasьn, anьn kyləmen tərtipkə salucь bulьp eşce qullar in əhəmiətle faktor rəveşendə qalalar.

Germaniədə şundьj qaraş xəkem sərə: suqьş avьrlьqlarьnnan baş tartьrqa ber kem də tieş tygel. Cənki hər şəxesnen eşləp cьqarucanlьqь yzenen əhəmiətenə iə. Suqьş xuçalьqь ixtiaçьna eşləməvce keşenen jəşərgə xoquqь da juq. Total suqьşь şartlarьnda il xezmətne byly eşenen dəres ojьştьrьlьna moxtaç. Bu jaqtan Germaniənen, Angliə belən AQŞ qa qaraqanda, qajət tə zur əstenlege bar. Cənki Germaniədə bəten bulqan eş kece tulьsьnca isəpkə alьnqan. Şunlьqtan anь nindi də bulsa jana baştan byly ber tərle də avьrlьq tudьrmьj.

Şunьn belən bergə, xuçalьq idarəse Germaniədə niqədərle genə qatь qujьlqan bulmasьn, şəxsi yzencəlek ecen kin eşcənlek qьrь qala. Qomumi bojrьqlarnь sənaqət juqarьdan ala, ləkin ul alarnь ytəv eşendə tulьsьnca yzbaşlь qala. Menə şuşьnda da şəxsi yzencəlek ecen kin məmkinleklər acьla.

Bigrək tə nьqlь diqqət eşləp cьqaru barьşьnьn janadan jana jaxşьrtьlularьna ezleksez rəveştə iqtibar itelə. Ujlap tabu həm fajdalь təqdimnər kerty eşlarenda harbər xezmət iəse qatnaşa. Eşləp cьqarunь jaxşьrtu həm tulьlandьruqa qarata qəməli təqdimnərne hər kem kertə ala. Qabul itelgən təqdimnər byləklənər həm bu maxsus byleklər ujlap tabucьnьn xezməten kin rəveştə tylilər.. Barlьq məəssəsələrdə də yzara duslьq belən bəjləngən həm bu texnik təçribə belən byleşyne tə'min itə. Ajrьm məəssəsələrnen eşləp cьqaru sere imeş-mimeşlər rəveşendə bətenləj inde taşlanqan.

Yz xalqьnьn jazmьşь yzenen şəxsi jazmьşь ikənne, suqьşnьn çinyle betye sonьnda hər kemnen eşcənlege ecen kin məmkinleklər acьlacaq həm alar aldьnda suqьşnьn xəzerge qorbannarь juq xəkemendə bulьp qalacaqnь hər keşe də anlьj. Ul vaqьtta xəkymət. suqьş vaqtь şartlarь belən kilep cьqqan cikləvlərne beterer həm ytkəreləse caralar arqasьnda ilnen bəten kece kin həm irken ysy məmkinlegen alacaq. Xərbi sənaqətnen qajət tə zur quəte tьnьc tormьşnьn ixtiaçьna jynəlteləcək həm tьnьc tormьşta kirək bulqan əjberlər eşləp cьqaru şundьj kin kyləmnər alacaq ki, ul ecke bazar soravьn qьna tygel, Jevropanьn başqa illərə ixtiaçьn da tulьsьnca qaplajacaq. Şulaj itep kin qullanu əjberləren eşləp cьqaru kinəjəcək həm xalьq kiiere belən jaraqlaşqan bulьr, suqьş arqasьnda bozьlqan tigezlek janadan torqьzьlьr.

Dəvlət cьqьmnarьnьn jartьsьnnan kybese tərtiple həm qadəttən tьş kereşlər belən qaplanqannь zur unьş ikənnekne əjtep ytərgə kirək. Əgər də mona qaramastan, 1943 nce jьlda, anьn elekke jьlьna qaraqanda, dəvlət burьcь bajtaq artqan ikən, bu xərbi sənaqətnen ysye belən anlatьla. Angliənen kirese bularaq. Germaniə xəkymətə başqa cit dəvlətlər aldьnda tygel, ə yz xalqь aldьnda burьclь bulьp cьqtь. Ul ajrьm caralar jardəmendə kiləcək buьnnar estenə bu əxvəl avьr jək bulьp təşməvne tə'min itə alьr. Əlbəttə. Germaniədə, Angliə belən AQŞ ta bulqan kebek, məqlum aqca saqlьqь bar. Cənki xuçalьqnь fajdalь alьp barqan caqta, xalьq kilerenen bilgele ber eleşe fajdalanьlmaqan bulьp cьqa. Germaniədə xalьqnьn bu satьp alueanlьq sələtenen artьp qalqan kyp kenə eleşe saqlьqqa əjlənderelgən. Tuqlanu azьqlarьnьn həm kin qullanudaqь çiteşməvce əjberlərnen bylenyendəge kartocka tezməse ezeklekne belməstən, spekulətsiəne tudьrmastan jəşi. Anardan tьş, bar əjberlər də eşləp cьqaruda uq isəpkə alьnalar həm şulaj itep isəplənməgən mallar qalmьj.

1944 nce jьl başьna german xuçalьqь şundьj nьq həm yzara şundьj bəjləngən ki, monь kyryenə bitaraf kyzətycelərdən berəv genə də ьşanmaqan ide. German xuçalьqь jana jьlqa tulьsьnca qorallanьp bu jьl tarafьnnan birelәcək taləplərgə tulь çəvap qajtarьrlьq xəldə kerde.

Sovetlar ilennən xəbərlər

Donbasnьn Stalino, Voroşilofgrad həm başqa əlkələrendəge şaxtalarqa məçbyri eşkə alьnqan kolxozcьlar avьr eş şartlarьna tyzə almьjca avьllarqa qacalar. Donbasta xəkem seryce acьlьq həm eşkə məçbyri quşular — bu kolxozcьlarnь, jəşəvlərə ecen bulqan qurqьnьc belən isəpləşməstən, qacarqa həm jaqьn avьllarda qotьlu ezlərgə məçbyr itələr.

★

Kujbьşef əlkəse kolxozcьlarьnьn 5800 balalarь Donbas şaxtalarьn tazartu ecen katorga xezmətenə çibərelgənnər. Şulaj itep bu balalar qailələrennən ajrьlalar həm xəlsezlənderyce eşkə taşlanqannar.

Kujbьşefta bu jьlnьn berence ike ajьnda „sovetqa qarşь xəbər" taratuda qəjeplәngən 370 keşe qulqa alьnqan həm atьlьp yterelgən. Mondьj qəjeplənygə səbəp bulьp ilenn avьr xəle həm qajət tə avьr staxanofcьl katorga xezməte turьnda frontqa zarlanьp jazьlqan xatlar çitkən. Xəzerge vaqьtta Sovetlar sojuzьnda zindanqa eləgy həm xətta çəzalanьp yterely ecen saqsьz ьcqьndьrьlqan „acьlьq" həm „zit" kebek syzlər çitə.

Suqьş qьrьnnan jьraqta bulqan Sovet əlkələrendə jəhydlərgə qarşь razьjsьzlьq haman ysə bara. Məsələn, Cita şəhərenen iske bazarьnda azьqtəlek əjberləren kytərenke xaq belən satucь ber jəhyd şuşь jьlnьn mart başьnda yterelgən. Barnaul' şəhərendə Xerzon atlь ber jəhydi — kibet mədire xalьq tarafьnnan qinalьp yterelgən. Aşxabatta kyptən tygel genə sьn-sьnnan jəhyd pogromь bulьp uzdь. Bu pogrom xalьqnьn, ojatsьzlanqan jəhydlərgə qarşь yzencə nəfrəten beldery ide. NKVD jəhydlərgə qarşь bulqan xərəkətne yzenen qanlь qulь belən basa.

★

Sovet şəhərlərendəge bəten şifaxanələr həm gospitallər jaralьlar belən tulqan. Jaralarь ьşanьcsьz bulqannarnь gospitallərdə totmьjlar — alarnь əjlərenə qajtarьp çibərələr həm şulaj itep alarqa tereləj cerergə xoquq birelə. Ə tuqan-tumacalarь bulmaqannarnь yterələr. Şifaxanələr son cikkə qədər pьcraqlar, bylyklərə cьlьtьlmьj, jaralьlarnь dəvalavcь tabiplar kybesencə jəhydlər bulьp həm alar suqьş arqasьnda qəriplәngən bəxetsez keşelərnen ytenec-soravlarьna ber tərle də iqtibar itmilər.

„Mitropol" restoranьnda bulqan vaqiqə

Məskəvnen „Mitropol" ismendəge restoranьnda ber qьzьq vaqiqə bulьp ytkən. Vaqiqəne yz kyzlərə belən kyrgən keşelərnen səjləvenə qaraqanda, ber vaqьt bu restoranda fronttan qajtqan Major, ike komandir həm ber xatьn bergə utьrьp kyp kenə eckənnər. „Ajьqnьn başьnda bulqanь, isreknen telendə bula"- dilər. Başь qьzьp çitkəc, kyrəsen, Major ecendə bulqan fikerlərenqьcqьrьp səjlərgə kereşkən:

— Nərsəgə monda çiny dip qьcqьrьnьp, Kreml' tuplarьn atьp dənja janqьratalar? Bernicə çimrek şəhərlərne alqannar imeş. Nicek alqannarьn səjləmilər bit. Ə min anь bik jaxşь beləm. Germannar bezne qьlьc belən turaqan kebek turьjlarda-turьjlar. tav kebek əjelep beznen qəskərlərebeznen yleklərə qala. ə şunnan son yzlərə kitələr. Şulaj itep, bez qinalьp, qanqa bujalьp betkən xəlsez gəvdəbez belən buş qaldьrьlqan bernicə avьlqa jaki şəhərgə kerəbez. Anьsь da dərəs yk tygel, cənki alar elek kenə avьl jaki şəhər bulqannar, ə xəzer ike jaqtan tup atu həm minalar şartlatu nətiçəsendə bətenləj çimerelep betkənnər. Menə sina çiny! Şundьj çinyne dəvam itsək, ozaqlamьj beznen ildə ber kem də isən qalmas! Fəqət şul çimrek jortlar, avьllar qьna qalьr, —, dip, bəten restoranqa işetelerlek itep qьzьp səjləgən.

Bernicə orden taqqan ata kommunistlar Majornь totmaqcь bulqannar ikən. ləkin ul alarqa altatarьn cьqarьp atmaqcь bula başlaqac, tegelər cьqьp tajqannar həm telefon belən NKVD qa xəbər birgənnər. Bəladən jьraq bulьjq dip, xalьq ta cьqьp qaca başlaqan. Şul butalcьq arada Major belən utьrqan ike komandir həm xatьn da juq bulqannar. Ləkin tizlek belən kilep çitkən NKVD agentlarь Majornь qoraisьzlandьrьp, qulqa alqannar.

Bu vaqiqə,- Sovetlarnьn sonqь „çinylərе"nə qьzьl komandirlar yzlərе nindi bəjə birylərеn acьq kyrsətə.

Vaşingtonnan birelgən xəbər, suqьş alьp baru ecen AQS da hər kən 312 300 000 dollar aqca cьqьnь beldеrə. Əgər də bu aqcanь 19 jəştən uzqan hər kemgə bylsən, ber keşegə kənenə 3,37 dollar tiər ide.

Urьslar, inglizlər həm byrelər

Ber fransuz gəzitəsendə inglizlər belən urьslarnьn mənəsəbəten bik acьq kyrsətə torqan anektot jazьlqan. Ul, beznen uqucьlarьbьz ecen də bik qьzьq.

Ike ingliz həm ike urьs ber canada, qar belən kymelep betkən dalada baralar. Tirə jaqta hicber çan iəse juq. Ber vaqьt bolarnь ber kəty ac byrelər qubьp çitələr də urap alalar, atlar əstenə taşlanmaqcь bulalar. Nicek byrelərdən qotьlьrqa?... Alarqa nərsə bulsa da birep, artta qaldьrьrqa kirək. Canada, keşelərdən başqa, byrelərne qənaqətlənderеrlek ber nərsə də juq. Şəbaqa salalar. Əgər də inglizgə cьqsa elek ul, ə ikence nəvbəttə urьs byrelərgə bylək rəveşendə taşlanьrqa tieş bula. Ləkin inglizlər xəjləkər bit, alar urьslarnь aldьjlar. Şəbaqa urьsqa cьqьp, alarnьn bersen byrelərgə taşlьjlar. Bu urьs byrelərgə ozaqqa çitmi, alar janadan cananь qubьp çitələr. Ikence urьsnьn: — Xəzer seznen nəvbət inde!, — dip əjtyenə, ike ingliz anьn ike qulьnnan totalar da, canadan tərtep təşerələr. Bu bylək tə byrelərgə kypkə barmьj. Alar cana artьnnan janadan qubьp çitkəc, inglizlərnen berse iptəşenə:

— Xəzer bezgə, kyrəsen, mьltьqlarьbьznь da qulqa alьrqa vaqьt çitte, — dide.

Təbiqətnen gyzəl poemaqlarьnda German jəş yşmerləre jəl itələr

Xikmətullanьn kyrgənnəre

PARKKA BARQANDA . . .

Əgər də sez Xikmətulladan: — Çir jəzendə seznen in jaratmaqanьqьz nərsə?, — dip sorasaqьz, ul ber də ujlap tormьjca:

— Militsiə həm anda eşləvce militsionelar, — dip çavap birəcək. Sez anьn bu çavabьn işetep: — Axrь, Xikmətulla militsiə binalarьnda kyp munca kergənder, yzen militsionerlar çitərlek tozlaqannar ikən, — dip ujlarsьz. Ləkin seznen bu fikeregezgə min tulьsьnca quşьla almьjm. Kiresencə məmkin qədərе ul militsiə digən nərsəne kyrsə, uramda jərgəndə də ocraşmas ecen uramnьn ikence jaqьna cьqa. Ədər də uramnьn ike jaqьnda da militsiə bulsa, alar ytkənce „bələ cьqmasьn, zakon alarda, totarlar da bəjlənerlər" dip berər jort aldьna kerep qala, jəisə barqan çirennən kire borьla torqan ide. Şulaj itep ul alar belən ocraşьn kyp ocraşmadь, „binalarь"nda da bernicə tapqьr qьna buldь. Ləkin ocraşьn əle də bulsa onьtqanь juq. Monьn səbəpləren anlav ecen inde syzne Xikmətullanьn yzenə birik. Yz başьnnan kicergənne səjləv çinellərək, bit.

„Kem Məskəv tramvajьnda utьrьp jərgəne bar, anda nicek bulub turьnda ul yze də belə. Şuna kyrə də minem Məskəv tramvajьnda kyrgənnərеmə alar qəçəplənməslər dip ьşanam. Ə kem inde yze Məskəvdə bulmaqanlьqtan: „Xikmətulla juqnь səjli" — dip qəjbət sata ikən, min andьjlarqa: — ьşanmasaqьz, yzegez Məskəvgə barьqьz da kyregez", — diərmen.

Çəjnen esse kənnərenen bersendə, qaja barьrqa, nərsə kyrergə dip kyp ujlaqannan son, tuqta əle min əjtəm, „Maksim Gorki" parkьna barьp jal itep, tamaşa qьlьp qajtьm əle dim. Ujlandь — eşlənde.

„Taganski ploşcat"tan B. tramvajьna qьsьşьp-tərteşep utьrdьm. Ul xalьq inde. min sezgə əjtim, əjtersenlə mickəgə seletka tutьrqannar. Tirə jaqьmda barьsь da juqa çəjge kylmək kiengən xatьn-qьzlar. Jarьj əle, bəxetkə qarşь yzemne juan xatьn-qьz urap alqan, səjək tersəklərе belən qabьrqanь qьsmьjlar. Qajsь jaqqa borьlsan da qul jomşaqqa tiə. Əjtersenlə mamьq ecendə barasьn.

Vagon ecendəge esselektən tənnəremnən tamcь-tamcь tir aqa. Xuşbuj-muşbuj islərе belən bergə əllə nindi təmsez tir islərе də borьnnь qьtьqlьj. Qьsqasь tramvaj diməssen, nəq parlь tatar muncasь . . . Şulaj əkren genə barqanda kinət un ajaq barmaqlarьmnь nərsəder kiterep qьstь, tyzərgə də rət juq. Əjtersenlə prees belən qьsalar. Ul da bulsa: aldьmda basьp torqan juan xatьn biek tuflə ykcəse belən minem ajaqqa basqan ikən. Baltьrьnnan tezem belən ajaqьn etərep təşerdem də:

— Grazdanka, qarap basarqa kirək.

Monda kazennьj ajaq juq bit? — dim. Juan xatьn mina taba borьlьp:

— Bik aqьllь ikənsez. Yzegez qarap qaraqьz, berər nərsə kyrersez mikən, — dip, mina olь kyzlərе belən aqajьp qaradь. Anьn gəvdə təzelesen kyrep yzem də kəlep çibərdem. Ajaq avьrtuьmnь da onьttьm. Qorsaq ta qorsaq bit! Əgər də bu juan xatьn ber yze genə bulsa da, basьp torqan kileş qəmerendə də yzenen ajaqьn kyrə almas ide.

„Zatsep" bazarьna kilep çitү belən vagon şaqtьj buşadь. Irken sulьş aldьm. Ber ostonofka qьna ytkən idek, alьqь işektən kontroler kilep tə kerde. Yzlərе qajcan kerəsen belələr, keşe azajqac qьna kerələr. Kontrolernь kyry belən jərəgem du itep kitte. Qьsьrьqlьqta bilet alьrqa onьtqanlьqьm iskə təşte . . .

Inde nişlərgə?

Bilet satucь xatьnqa, bilet alьrqa aqcamnь suzsam, ul:

— Biletsьz jərergə jaratasьz, ənə kontrolerdan alьqьz!, — dip qьcqьracaqьn acьq beləm. Cənki mondьj vaqiqəgə minem berence tapqьr qьna ocrauьm tygel . . .

Bu ştraftan nicek qotьlьrqa inde, — dip xəjlə ezlim. Ə kontroler jaqьnnaşqannan jaqьnnaşa bara. — Nindi ostonofka ikən, — digən bulьp tərəzədən qaraqan bulam. Yzem haman artqь işekkə taba cigenəm. Bəxetkə qarşь ostonofka arasь ozьn bulmadь, tramvaj ikencesenə kilep tuqtadь.

— Ytep kitkənmen labasa!, — dip, bilet satucь xatьn anь-monь sizgənce, işektən cьqьp ta tajdьm. Arttan kontroler:

— Grazdanin, biletegezne kyrsətegez!, — dip qьcqьra. Min, bu taqьn artьmnan təşep skandal kytərə başlamasьn dip, qurquьmnan „na xodu" ikence tramvajqa men də utьr. Işektən aşьqьp keryem buldь, ber jalqavь işek təbendə ozьn ajaqьn suzьp utьrqan ikən, anьn ajaqьna abьndьm da jьqьldьm. Jana qьna ytykləp cьqqan aq kostjumьm qap-qara buldь. — Qajsь ləqnəte ajaqьn suzьp utьrqan ikən. — dip əjlənep qarasam. təmle joqьsьnnan ujanьp minem alda ber militsioner basqan. Çitməsə mina cist birgən bula:

— Grazdanin. sez tərtipne naruşajt ittegez. „Na xodu" utьrdьqьz. Sezdən 3 sum ştraf. — di. Yze kvitansiəsen alьp nərsəder jaza başladь. Militsionergə çitə qaldь inde, ul şunь qьna kətep jəri bit! Hərber ştraftan anьn kesəsenə % digən nərsə kerə. Kem belə, bəlki barьsьn da yz kesəsenə salьp qujadьr?! Satulaşьp toru juq inde: — „Vinovat". iptəş militsioner!. — dip, zəl bulsa da 3 sumnь cьqarьp birdem.

Şulaj itep, bu militsioner arqasьnda əstem də pьcьrandь. 3 sum aqcam da da kesədən cьqtь (3 sum bulsa da çirdə jatmьj bit!), kəjefem də bozьldь. „Maksim Gorki" parkьna bara almadьm, çəjəv genə kire əjgə qajtьp kittem . . .

Uramda barqanda xalьq yzemə aptьrap qarьj, qajberlərе:

— Kepə kendez iserep avnamasa jaramaqandьr şul, bu adəm balasьna. tefy, məsxarə, — dip, yzemnən cirqanьp artqa cigenələr. Qajberlərе, kələc jəz belən (kyrəsen, yzlərе ecərgə jaratucьlardandьr!):

— Gulaj, bratok!, — dip in başьma suqьp, maqtap ta ytələr.

— Guləjt itərsez, min əjtəm, beznen militsiə belən. Luşcь ber qaja cьqmьj əjdə utьrqanьn. Janьn da, jərəgen də tьnьc bula!, — dim.

Q. Turan

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qəliet.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural"
Berlin W7, Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.

Атăл-Урал

№ 9 | „Idel-Ural“ хаçатăн чăвашла хушăмĕ | 6. Май 1944

Большевиклăха пĕтермесĕр халăх ырă пурнăç кураймĕ. Çавăнпа пĕтĕм вăйа унпа кĕрешме хурар

Совет çамрăкĕсем хĕскĕчре

Нумай султсем хушши хăйсен ăс-тăнĕпе телейне Сталинпа унăн тарçисенчен вăрлаттарса пурăннă Совет çамрăкĕсем халĕ, ĕç ăста çаврăннине сиссе илсе, большевиксенчен урăх ним те кĕтес çуккине пĕлсе, вĕсем çине йывăр кÿренÿ çĕклеççĕ. Ку йăпала «Халăхсен ашшĕшĕн» шиклĕ. Çавăнпа унăн çак йулашки вăхăтра Совет çамрăкĕсене, унпа пĕрле «ленинла комсомола» та хĕскĕчлемелле пулчĕ: Сталин кăтартнă тăрăх ЦК ВЛКСМ-ăн пленумĕ апрель уйăхĕн варринче шкулти хăнăхтару çинчен çĕнĕ йышăну каларчĕ.

Çийелтен пăхма вăл прогреççивлă йĕркĕ пек курăнать. Çав вăхăтрах вăл большевиксене таçта кайалла, çак таранччен хăйсем критĕкленĕ ĕмпÿлĕх йĕркинчи хăнăхтару патне илсе кайса хурать. Унта питĕ тĕлĕнÿллĕ вырăнсем тĕлпулаççĕ. Сăмахран:

Малашне шкулсенче хĕрачасемпе арçын ачасене уйрăм вĕрентме тытăнмалла, вĕренекенсемпе вĕрентекенсем хушшинче социаллă ăмăрту йĕркине пăрахмалла, ачасем шкула çÿреме 7 çултан пуçăнмалла, 5 баллă хак палли пулмалла т. ыт. те.

Тĕлĕнмелле, ЦК ВЛКСМ пленумĕн йышăнăвĕпе халĕ ку таранччен ирĕк пулнă комсомола та Совет йĕркипе хĕскĕчлеççĕ.

Мĕншĕн халĕ çех аса илчĕç-ха советсем ун çинчен, мĕншĕн хальччен кирлĕ марччĕ вăл вĕсене?

Мĕншĕн тесен, ун чухне Сталина хăйĕн тирĕшĕн сахалтарах шикленме тÿрĕ килетчĕ, анчах халь... шикли шикленет — кĕрĕк пĕркенет.

Халĕ большевиксем чăнах та питĕ нумай вăл-ку çинчен сиссе илчĕç. Анчах кайа йулмарĕç-ши?

Эпир пĕлетпĕр: асăннă йышăнусем прогреççивлă пек курăнсан та, Сталинăн тăрăшăвĕ мар, вĕсем Совет çамрăкĕсене хĕстерекен хĕскĕч çех.

Чăваш хĕрĕсем нацилле тумĕпе. Авалхи ÿкерчĕкрен.

ССРС-чи „телейлĕ“ çамрăксем

Çамрăклăх — этем ĕмĕрĕнчи чи хаклă, чи паллă, чи асран кайми вăхăт. Çамрăклăх — этемĕн чечекленнĕ вăхăчĕ. Ку вăхăтра этем хăйĕн ĕмĕрĕн тăршшĕне валли вăйхăват тата ăс-тăн пухать, ачаллăх урапи çинчен пурнăç йухăмĕ çине куçса ларса çĕнĕ йухăмпа йухма тытăнать. Ачаллăх урапи çинче нийепле те яланлăха йулма çук: тăтăшшăн куçса тăракан вăхăт çынна пурпĕрех пурăнăç йухăмĕ çине кăларса пăрахать. Анчах çав йухăм çине пур те пĕр тухмаççĕ; хăшĕ çирĕппĕн, тĕприсем айвантарах, виççĕмĕшсем веçех çемçен.

Мĕншĕн?

Пурăнăç питĕ нумай йенлĕ. Пурнăçăн вăрттăнлăхĕсем, тумхахĕсем, сулăнкисем, йупписем питĕ нумай. Пурăнăçа тин çех килсе кĕнĕ çыншăн вăл хĕвел çути çинче йăлтăртататакан кристалл пек йăмăхтарулла, халиччен çын ури пырса пусман утрав пек çĕнĕ, йака пăр пек йалтăркка туйăнать. Паллах, пурнăçа тин çех пуçланă çын хăй тĕллĕн нийепле те ăна тĕрĕс хăнăхма, кирлĕ пек ăнланма пултараймасть. Çавăнпа, пурăнăç йухăмне çирĕппĕн пусса тухас, тесен, çыннăн ачаллăхпа çамрăклăх вăхăтĕнче пурăнăçа нумай хăнăхмалла; урăхла каласан — ÿсĕе çитĕнскен çамрăксен лайăх, тĕрĕс, çирĕп ăс-тăн илмелле.

Çынна ачаллăхпа çамрăклăх тапхăрĕнчен лурăнăç патне ĕмĕт илсе пырать. Пур çамрăк та ĕмĕтпе тулнă, вĕсен ĕмĕчĕ пысăк. Вĕсем — çамрăксем — типсе кайнă çĕр шыв ыйтнă пек ăс-тăн ыйтаççĕ, ăна ăша илсе пыраççĕ. Çавăнпа кирлĕ хăнăхтарусене вăхăтĕнче пани çамрăксемшĕн ÿсентăрансене çутă кирлĕ пулнă пекех кирлĕ япала пулса тăрать. Анчах тĕрĕс хăнăхтарни çех! Ултавла, халăх шухăшне хирĕçле хăнăхтарни — сурт никĕске хывнă чухне кирпĕч вырăнне хутран тунă мотел хурса хăварнă пекех — сийенлĕ пулать, ун пек никĕс çинче пурăнăç тĕреклĕ пулаймасть.

Çамрăксене «тивĕçлĕ, тĕрĕс, халăх шухăшне кирлĕ пек» хăнăхтарасси çинчен советла çăварсем нумай кăшкăрчĕç. Кăшкăрчĕç çех мар, ун çинчен çырса та сахал мар хут пĕтерчĕç: «Сталинăн ăшă куçĕсем умĕнче», «Тĕнчери чи телейлĕ çамрăксем», «Телейлĕ çамрăклăх панăшăн сулпусне тав тăваççĕ...» т. ыт.. те, т. ыт. те, пурне те çырсан пайан та пĕтес çук. Анчах чăйнинипех тĕрĕс пулнă-ши советла хăнăктару? Чăннипех телейлĕ те хаваслă ÿснĕ-ши совет ачисем? Чăннипех тав тунă-ши вĕсем «ăслă çулпуçне» хăйсен «телейлĕ» кунçулĕшĕн? Чăннипех тĕнчере чи телейлĕ ачасем пулнă-ши вĕсем?

Ун çине халĕ пиртен кашнийех тĕрĕс тавăрса каласа пама пултарать, анчак леш йенче пултарайман, мĕншĕн тесен совет ачисене никампа та танлаштарма май пулман.

Влаç умĕнче тăракан большевиксем, пĕтĕм ăслăлăхсене коммунистлăхпа вараласа, шкулти ачасене коммунистлăхра хăнăхтарнă. Вĕсене хăйсен пуçĕпе шухăлама мар, большевиксем-губельмансем йантăласа хунă фразăсене калама çех, чăнлăха тĕрĕссипе мар, ăна большевикла куçлăх витĕр курма çех вĕрентнĕ. Вĕсенчен халăх хушшинче итлесе çÿрекен шпиксем туса йанă, тăван ашшĕ-амăшĕсем çине шанчăксăррăн пăхтарнă.

Коммунистла хăнăхтару ача ашшĕ-амăшĕсен шухăшĕпе нимчул та пĕрпек пулман. Ана ача ашшĕ-амăшĕсем, çавăн пекех вĕренсе тухса хăйсем ĕçлеме пуçланă çамрăксем лайăх пĕлеççĕ. Шкул сакки çинче теори тăрăх пĕр тĕрлĕ вĕреннĕ пулсан, кайрахпа, хăй ĕçлеме пуçласан, çамрăк хăнăхтаруçă вăл ыйтусем пурнăçа пĕтĕмпех хирĕçле пулнине курнă.

(Йулашки пулать)

◆ Çак вăхăтсенче Совет Сойузĕ тепĕр хут Финляндине килĕшÿ тума сĕнÿ панă. Анчах Финлянди тÿри, Советсен килĕшÿ майĕсене пăхса тухнă хыççăн, ăна йышăнман. Çак иккĕмĕш сĕнĕвĕн килĕшÿ майĕсем малтанхинчен те йывăр пулнă, тесе пĕлтерет «Уузи Суоми» хаçат.

◆ Англипе Турци хушшинчи суту-илÿ килĕшĕвĕ чарăннă хыççăн 340 акăлчан инженерĕ Анкараран тухса кайнă. Çавăн пекех тата Турцири Совет полпречĕ Виноградов Мускава килмелле.

◆ Совет Сойузĕнче Сталин власне хирĕç кĕрешекен партизансен йышĕ ÿсет. Хальхи вăхăтра вĕсем лешйен Кавкасра та вăйлăн аталанма тытăннă.

◆ Англинче сĕркăмрăк ситменни сар пайĕсене те тивет. «Сунтармалли упрас тĕлĕшпе» Англинче тăракан мĕнпур сар пайĕсенче эрнекунсерен сивĕ апатпа ирттерме йĕрке каларкă.

◆ Апрелĕн 20-мĕшĕнче, Вашингтон патĕнчи Луи йатлă фортри нимĕç тыткăнрисем Адольф Гитлĕр суралнă куна уйавласа ирттернĕ тата национал-социалистла йалав çĕкленĕ. Ку англо-американсăсен национал-социализма хирĕçле агитацийĕ харама кайнине тата нимĕç тыткăнрисем хăть те ăста пулин те хăйсен суллуçне тÿрĕ пулнине кăтартать.

◆ Апрелĕн 22-мĕшпе 23-мĕшĕсенче Адольф Гитлĕрпа Муссолини курнăçса каласу тытнă. Каласура политикăлла, вăрçăлла тата экономикăлла пĕрлелĕх тĕллевĕ синчен сÿтсе йавса. Муссолини Адольф Гитлĕра республикăлла фашистла тÿрен йышăнуне панă.

„Советла пухусем“ циклран: сĭес хупăнни

(С. Шăпчăкăн фелйетонĕ)

4-мĕш кун. Каскас. Сехетĕн вăхăт виçекен йĕппи, вуннпĕртен пăрăнса вуниккĕ синелле йăпшăнать.

Хыçаларах ларакансем хăшĕ-пĕрисем, пăчăланса ситнĕ сывлăша çăварĕсене карса, сăмси шăтăкĕсем витĕр туртаççĕ. Паллах: пуçĕсем хулпуççийĕсем сине тĕкĕленнĕ, йе йанахĕсем кăкăрĕсем сине пулса, пасăрах хупăннă куçĕсем хырăмĕсем сине пăхассĕ. Ене тутлă апат синĕ хыççăнхи пек, тутисенчен кăкăрĕсем синелле сутă чĕнтĕрсем тăсăлассĕ.

Лайăх лашасем пек, хушăран-хушăран сăмсипе хартлаттарса илекенсем те пур.

Сĕнĕрен суйланса йулакансене сасăлама тытăнчĕç.

— Кам сак Васслийĕв йулташшăн? — тет президиум претсетаттĕлĕ.

—Пĕрре, иккĕ... Вуниккĕ!

— Кам хирĕç?

— Пĕрре... Пĕрре сес!..

— Кам сасăламасть?

— Сасăламанни пĕрре те сук. тет мандат комисси членĕ.

— Йулташсем, капла пирĕн ĕç тухмасть, терĕ претседаттĕл.

— Сĭесра 27 сын. Сасă паракансем пĕтĕмпе 13 сын, ыттисем ни сасă... ни...

12 сехет ситет вĕт, йулташ претседаттĕл.

— Сатто йулашки ыйту.

— Сывраççĕ, — терĕ пĕри чăтаймасăр.

— Апла йурамас ĕнтĕ вăл. Сĭес тăк — сĭес пулмалла. Сывăрма вăхăт ыран та тупмалла, терĕ претсĕдаттĕл хăйуллăн.

Тапратрĕç пукансем йăслама. Йулташсем пĕр-пĕрне вăратма.

— Иванов, вставай!

— Е-е?

— Вставай?

— Вăран.

— Ыран?...

— Тăр-р, сивккă!

Пывăр ыйха кайнă сĭес делегачĕсене нийепле те вăратса ситермелле мар. Вăратнă сĕртех, каллех сывăрса кайассĕ. Тĕлĕкре сес савăнассĕ.

— Ньурă, кил-ха чуптăвам, — терĕ пĕри тĕлĕрсе, пурне те илтмелли сасăпах.

— Ваньă, вставай, — терĕ сывăрман йулташĕ айакран тĕксе.

— Нет не... поцелуй... тогда... терĕ каллех лешĕ.

Сехет йĕппи пĕрре патне шăвăнать. Сĭес халăхĕ йăлтах ывăнать. Анчах сĭес пĕтмест. Пуслăхăн йулашки сăмахĕ икĕ сехете сыххарать.

— Самокритикă, товарищя!...

«Само» сырса хучĕ секреттарĕ. Алли шăнăрĕ шанса, шăкăрт ÿкрĕ кăранташĕ шур хут сине.

— Самособой разумеется...

«Собой» сырса хучĕ тепĕр секреттарĕ, йулташĕ умĕнче выртакан хута илсе.

— Тыккăв тоже оправдан... — тет претседаттĕл сасси.

«Ты» тесе сырса хучĕ сурри сывăрнă иккĕмĕш секреттарĕ. Тыккăв тесе сырма тытăннăччĕ вăл.

— Религи — йесть дурман!... — тет хăйĕн сăмахĕнче пуслăх.

«Дурман» тесе сырса хучĕ сывăрнă секреттарсен умĕнче выртакан хута илсе президиумăн пĕр членĕ. Ку, вырăс пулнă та, вырăслах сырса хучĕ.

4-мăш сехетре сĭес хупăнчĕ. Зал йанрама тытăнчĕ. Интернационал пусларĕç.

«Вилинчен сапăсма хатĕр...»

— Ман суким ал, ман суким? Сасартăк вăраннă Иванов хучĕ пĕрре ĕнсерен басна йурласа тăракан Петрова.

— Что ты?...

«Сав пус касакан йытăсемшĕн...»

— Кам йытти вăл? Вĕлерес, — терĕ кайри пукан синче сывăракансенчен пĕри вăранса.

«Хăрушă аслати авăтсан...»

— Тырă лайăх пулать... — тесе урине малалла чăсрĕ трибунă хысĕнче ларакан пĕр секреттарĕ.

Сĭес хупăннă хыççăн 24 делегат тухса утрĕç. Анчах виççĕшĕ тапранмарĕç нимĕн те. Мĕншĕн тесен, вĕсем ыттисенчен йывăртарах ыйхăллă пулнă. Сĭес вара сапла хупăннă.

Кăмăлсăрлану

Эс те кун пек иккен, Мари;
Сапран кăна кăтменччĕ!
Çĕрĕкхи кас эсех мар-и
Мана килме сĕнсеччĕ?

Хура та шухă куçусем
Тăкрĕç чăре сине хĕлхем...

Эп шантăм санăн сăмахна,
Хура куçна ĕнентĕм;
Кас пуласса кĕтсе, куна
Аран-аран ирттертĕм.

Эп тытрăм саншăн чăн тупа —
Кăмăл сĕнме йуратупа.

Пайан, килсессĕн сан патна,
Эс йут хĕр пултăн маншăн:
Сухатрăн сывăх куллăна,
Кăмăлсăр алă патăн.

Хавас пулмарĕ сан утту.
Кулмарĕ темшĕн чăп туту.

Ну, йурĕ. Халь ăнлатăм эп,
Анчах та йулчĕ кăмăл
Енер хумханнăччĕ кĕтсе,
Пайан манатăп çăмăл!

Паспа.

Чăвашла хушăмшăн ответлă А. Асамат.

Tschuwaschische Beilage
der Tatarischen Zeitung „Idel-Ural“
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64

Druck: Deutscher Verlag, Berlin